

प्राथमिक शाळेत रावविल्या जाणाऱ्या सहशालेय उपक्रमांचा चिकित्सक अभ्यास

विवेक गं. इनामदार

प्रस्तावना :-

शिक्षण हे केवळ वर्गातून होते हा गैरसमज आता दूर झाला आहे . वर्गाबाहेर व वर्गातही विविध कार्यक्रमांचे आयोजन शिक्षकाला करावे लागते . विद्यार्थ्यांच्या बालमनावर उत्तम संस्कार विविध प्रकारचे कार्य शिक्षकाला करावे लागते .

बालकांना आसपासच्या वातावरणाचा व प्रसंगाचा अनुभव शिक्षणातून द्यावा लागतो . बालकात काही उपजत गुण शक्ती असतात . त्या शोधून त्यांचा विकास करण्याचे कार्य शिक्षकांचे असते .

सध्याचा अभ्यासक्रम हा कौशल्याधिष्ठित आहे . कृतिवर जास्त भर दिलेला आहे . विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करायचा असेल तर शाळेतील केवळ अभ्यासक्रम व शालेय पाठ्यक्रम पूर्ण करून भागत नाही . तर शाळेत शिक्षकाला विविध उपक्रम व कार्यक्रम रावविल्यामुळे विद्यार्थी प्रत्यक्ष अनुभव घेतो व त्यांचा निश्चित विकास साधला जातो .

जर विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास घडवून आदर्श नागरिक बनवण्याचे असेल तर शाळेत अभ्यासपूरक व पोषक कार्यक्रम राववून त्यांचा विकास करणे फार गरजेचे कार्य आहे .

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करणे हे शिक्षकांचे कार्य आहे व ध्येय सुध्दा आहे . पण हे ध्येय कितपत साध्य केली जातात . आज विज्ञान व स्पर्धेचे युग आहे . अशा स्थितीत केवळ पुस्तकी ज्ञानावर भर दिला जातो व शाळेत अभ्यास पूरक कार्यक्रम व उपक्रमांचे आयोजन करण्याकडे दुर्लक्ष केले जाते .

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी शिक्षकांना अभ्यासपूरक उपक्रम, पाठ्यक्रम असे विविध अनुभव द्यावे लागतात विविध खेळ, स्पर्धा, गायन विविध कला, कौशल्य विकसीत करावी लागतात व त्यासाठी शाळेत अभ्यासपूरक उपक्रम व कार्यक्रम राववावी लागतात .

जीवनाच्या सर्वांगीण विकासासाठी सुरुवात ख-या अर्थाने प्रथमिक स्तरावर होते . त्यासाठी विद्यार्थ्यांना केवळ पुस्तकी ज्ञान देऊन गुणांना वाव देण्यासाठी प्रत्येक शाळेत अभ्यासपूरक व पोषक कार्यक्रमांचे आयोजन करावे .

शिक्षणतज्ञ फेबेलच्या मते बालक हे एक रोप आहे व शिक्षक हा एक माळी आहे .

अशा बालकरूपी रोपटयास योग्य वयातच योग्य प्रकारे संस्कार करण्यासाठी शालेय अभ्यासक्रमाला शालेय उपक्रमांची जोड द्यावी लागते .

Please cite this Article as :विवेक गं. इनामदार ,प्राथमिक शाळेत रावविल्या जाणाऱ्या सहशालेय उपक्रमांचा चिकित्सक अभ्यास: Indian Streams Research Journal (June; 2012)

1.2 संशोधनाचे शीर्षक व स्वरूप :-

जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा, कौठा ता. नांदेड, जि. नांदेड येथील शाळेत रावविल्या जाणाऱ्या सहशालेय उपक्रमांचा चिकित्सक अभ्यास .

1.3 संशोधनाच्या कार्यात्मक व्याख्या :-

1. जिल्हा परिषद :- जिल्हा परिषदे द्वारा चालवली जाणारी शाळा .
2. प्राथमिक शाळा :- इयत्ता 1 ली ते 7 वी चे वर्ग हा प्राथमिक स्तर आहे व या शाळेत 1 ते 7 वी पर्यंतचे वर्ग आहेत .
3. कौठा :- नांदेड तालुक्यातील महसुल विभागाने दिलेले छोटसे खेडे .
4. कार्यक्रम :- कार्यक्रम उपक्रमापेक्षा मर्यादित स्वरूपाची ताल्कालिन उद्दिष्टे साध्य होणारी असतात .
5. रावविल्या जाणारे :- कौठा येथील जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळेत वेळोवेळी आयोजिलेले कार्यक्रम .
6. उपक्रम :- उपक्रम हा कार्यक्रमापेक्षा व्यापक व दीर्घ कालीन उद्दिष्टे साध्य करणारा असतो .
7. अभ्यासणे :- जिल्हा परिषद कौठा या शाळेत कोणते कोणते कार्यक्रम व उपक्रम राववितात याचा आढावा घेणे .
8. अभ्यासपूरक :- अभ्यासास साहाय्यभूत करणारे कार्यक्रम व उपक्रम .

1.4 महत्व :-

1. विविध क्षमतेचा विकास :- शाळेत विविध उपक्रम व कार्यक्रम रावविल्यामुळे विद्यार्थ्यांचा विविध गुणांचा विकास होतो .
2. बालकांना उपयुक्त :- शाळेत असे उपक्रम रावविल्यामुळे बालकांचा विकास होतो . त्यांचा आत्मविश्वास वाढतो .
3. सामाजिक विकास :- शाळेत अभ्यासपूरक उपक्रम रावविल्यामुळे विद्यार्थी सहकार्याने वागतात व एकमेकांना समजून घेतात . त्यामुळे सामाजिक विकास होतो .

1.5 गरज :-

सध्याचे युग हे यंत्र व तंत्र विज्ञान युग आहे . अशा युगात विद्यार्थ्यांला एकांगी राहून जमत नाही व त्यांचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी शाळेत समाजातील संस्कृती व विचार विद्यार्थ्यांत रुजविले पाहिजेत . अभ्यासपूरक उपक्रम राववून विद्यार्थ्यांचा विकास केला पाहिजे .

सध्याच्या युगात ज्ञानाचा स्फोट झाला आहे व फक्त शिक्षक पुरतकी ज्ञानावर भर देतो व पालकांच्या आशा आकाशा यामुळे उपक्रमांची व कार्यक्रमांची गळती होत आहे . शाळेत अशा उपक्रमात भाग घेण्यासाठी विद्यार्थी उत्सुक राहत नाहीत काही मोजके विद्यार्थी असतात .

तेव्हा संशोधकास असा प्रश्न पडला आहे की, या मागची कारण मिमांसा करणे आवश्यक आहे . यासाठी संशोधकाने ही समस्या निवडली .

1.6 संशोधन समस्येची उद्दिष्टे :-

1. विद्यार्थ्यांचा अभ्यासपूरक उपक्रमात सहभाग किती प्रमाणात आहे याचा पडताळा घेणे .
2. शाळेत कोणकोणते उपक्रम रावविले जातात याचा शोध घेणे .
3. अशा उपक्रमातून विद्यार्थ्यांचा विकास होतो का हे अभ्यासणे .
4. सर्व विद्यार्थ्यांना संधी मिळते का याचा शोध घेणे .

1.7 संशोधनाची गृहितके :-

1. शाळेत उपक्रमाचे व कार्यक्रमाचे आयोजन केल्या जाते .
2. अभ्यासपूरक कार्यक्रम व उपक्रम विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासास पोषक असतात .
3. पाठ्यपुस्तकातील अभ्यासक्रमाचा अशा उपक्रमांना उपयोग होतो .
4. अभ्यासपूरक कार्यक्रमात व उपक्रमात विद्यार्थी भाग घेतात .

5. असे उपक्रम रावविण्यासाठी शाळेत अडचणी असतात .

1.8 संशोधनाच्या परिकल्पना :-

1. अभ्यासपूरक उपक्रम व कार्यक्रम शिक्षकांना माहित असतात .
2. जिल्हा परिषद प्राथमिक कौटा ता . नांदेड या शाळेत असे उपक्रम व कार्यक्रम राववितात .
3. फार कमी प्रमाणात विद्यार्थी भाग घेतात .
4. अभ्यासपूरक कार्यक्रम व उपक्रम रावविण्यासाठी शाळेत काही साधने उपलब्ध नाहीत .
5. विविध स्पर्धा शाळेत कमी प्रमाणात घेतात .

1.9 संशोधनाची व्याप्ती :-

1. प्रस्तुत संशोधन फक्त जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा, कौटा ता . नांदेड मधील विद्यार्थ्यांपुरतेचे आहे
2. प्रस्तुत संशोधन जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा कौटा, ता . नांदेड या शाळेतील अभ्यासपूरक कार्यक्रम व उपक्रमांपुरतेचे आहे .
3. प्रस्तुत संशोधन जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा कौटा, ता . नांदेड येथील शिक्षक विद्यार्थी व मुख्याध्यापकापुरतेचे आहे .
4. प्रस्तुत संशोधन जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा कौटा, ता . नांदेड येथील 20 विद्यार्थ्यांपुरतेचे अभ्यासाचे क्षेत्र आहे .

1.10 संशोधनाची मर्यादा :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी उपलब्ध वेळ लक्षात घेता संशोधनाच्या अभ्यासाची व्याप्ती जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा, कौटा या शाळेपूरतीच मर्यादित आहे .
प्रस्तुत शाळे मधील शिक्षक व मुख्याध्यापक व 20 विद्यार्थी यांचा पुरतेच अभ्यास क्षेत्र मर्यादित आहे . यात 10 मुली व 10 मुले सहभागी आहेत .

1.11 संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकाने सर्वेक्षणात्मक संशोधन पध्दती निवडली आहे .

1.12 संशोधनाचा नमुना :-

संशोधकाने संभाव्यता नमुना निवड पध्दतीचा उपयोग केला .
संभाव्यता नमुना निवड पध्दती मधील बहुस्तरीय न्यादर्श या पध्दतीचा अवलंब केला .
जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा, कौटा या शाळेतील एकूण 20 विद्यार्थी न्यादर्श म्हणून संशोधकाने निवडली आहेत .
संभाव्यता नमुना निवड मधील सरल यादृच्छिक नमुना निवड पध्दतीतून इयत्ता 1 ली 7 वी वर्गातील 6 वी व 7 वी या वर्गाची निवड केली .
संशोधकाने प्रामुख्याने प्रत्येक वर्गातील मुलांची निवड करताना लॉटरी पध्दतीचा अवलंब केला .

1.13 संशोधनाची साधने :-

प्रश्नावली

1.14 सांख्यिकी तंत्र :-

शेकडेवारी

1.15 निष्कर्ष :-

1. अभ्यासपूरक उपक्रम राववित असतांना या शाळेतील शिक्षक व मुख्याध्यापक उत्सफूर्तपणे भाग घेत नाहीत .

2. या शाळेत अभ्यासपूरक कार्यक्रम व उपक्रम कमी प्रमाणात राववितात .
3. मुलींचा सहभाग उत्स्फूर्तपणे असतो .
4. या शाळेत कार्यक्रम व उपक्रम रावविण्यासाठी भौतिक साधनाची कमतरता आहे .
5. भाषण हा उपक्रम सर्वाधिक रावविला जातो .
6. अभ्यासपूरक व उपक्रम रावविताना समाजाचा सहभाग कमी प्रमाणात आहे .
7. या शाळेत व्याख्यान, चर्चा, संवाद अशा प्रकारचे उपक्रम घेतले जात नाहीत .

1. 16 उपाययोजना :-

1. मुख्याध्यापकांना शाळेत भौतिक साधन उपलब्ध करून द्यावीत .
2. विद्यार्थ्यांचा अशा अभ्यासपूरक कार्यक्रमात सहभाग वाढविण्यासाठी मार्गदर्शन केले व विद्यार्थ्यांना उपक्रमात सहभाग घेण्यात प्रोत्साहन दिले .
3. शाळेत 15 ऑगस्ट व 26 जानेवारीला कार्यक्रम व उपक्रम राववून वक्षिस वाटप करण्यासाठी आर्थिक मदत समाजातील प्रतिष्ठित लोकांना करण्यास सांगितली .
4. शिक्षकांना, पालकांना व मुलांना अशा कार्यक्रमात सहभाग घेण्याचे महत्त्व पटवून दिले .
5. शाळेत रावविल्या जाणा-या परिपाटात काही चुका आढळल्या त्या दुरुस्त करून आदर्श परिपाट सादर करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले .

1. 17 शिफारशी :-

1. जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा, कौठा जि. नांदेड येथे अभ्यासपूरक उपक्रम रावविले जातात पण कमी प्रमाणात रावविता जास्त प्रमाणात राववावेत .
2. या शाळेत स्टेज पेटी, तबला, स्पीकर अशा भौतिक साधनाची कमतरता आहे . याची उपलब्धता करावी .
3. नाटक, गायन स्पर्धा कमी प्रमाणात घेतात . जास्त प्रमाणात घेण्यासाठी मुख्याध्यापकांनी मार्गदर्शन करावे .
4. या शाळेत कार्यक्रम व उपक्रम राववून वक्षिस वाटप केली जात नाहीत . तर वक्षिस वाटप करावे .
5. अभिनव कौशल्याचा अधिकाधिक विकास करावा .
6. अशा उपक्रमात विद्यार्थी सहभाग वाढवावा .

संदर्भ ग्रंथ सूची :-

अ . क्र .	संदर्भ ग्रंथ	पकाशन	लेखक	इ . सन
1 .	संशोधन पध्दती शास्त्र व तंत्रे	नागपूर विद्या पकाशन .	अगलावे पद्विप	(2000)
2 .	शैक्षणिक कृतीसंशोधन, पुणे .	मिना नुतन पकाशन .	पंडित वी . वी .	(2006)
3 .	नुतन पकाशन .	शैक्षणिक संशोधन पध्दती, पुणे .	भितंडे वि . रा	(2005)
4 .	शैक्षणिक संशोधनाची मुलतत्वे,	विद्या बुक्स . औरंगाबाद	मुळे रा . शि . आणि उमाठे वि . तु .	(1998)
5 .	मुलभूत सांख्यिकी,	नागपूर विद्या पकाशन .	देशमुख राम	(2005)
6 .	शैक्षणिक संशोधनाशास्त्र	नागपूरश्री . मंगेश पकाशन .	पाटील गीता ग .	(1998)
7 .	Research in Education	Pentice Hall of India Pricate Ltd. Delhi.	Best J.W . and Khan J.V .	(2009)
8 .	Statistics in Psychology and education	Pakish Latter and Sinons Ltd. Bombay	Garrent H.B	(1998)